

3. *Макейчик С.Г.* О дифференциации признаков почерка лица, находящегося в состоянии опьянения, от признаков почерка левой руки / С.Г. Макейчик // Вопросы криминалистики и судебной экспертизы. — Минск, 1971. — Вып. 2.
4. *Томилин В.В.* Основы судебно-медицинской экспертизы письма / В.В. Томилин. — М., 1974.
5. *Семенова М.М.* Криминалистическое исследование подписей, исполненных в состоянии алкогольного опьянения / М.М. Семенова, С.Г. Михайленко. — Минск, 1975.
6. *Горгошидзе Л.Ш.* Теоретические основы и методика решения судебно-почерковедческих задач экспертизы подписей, выполненных в необычных условиях: автореф. дис. ... канд. юрид. наук / Л.Ш. Горгошидзе. — М., 1985.
7. *Шкоропат Е.А.* Возможности диагностирования состояния алкогольного опьянения исполнителя рукописи по признакам письма / Е.А. Шкоропат // Судебная экспертиза. — 2007. — Вып. 4. — С. 91.
8. Новейший словарь иностранных слов и выражений [Электронный ресурс]. — Режим доступа: www.trinitas.ru/rus/doc/0211/005a/1141—chr.pdf

Резюме

В статье проанализированы научно-методические материалы, выявлен характер и пределы изменений признаков почерка в состоянии алкогольного опьянения. С целью повышения эффективности решения диагностических задач в судебном почерковедении, эти признаки могут послужить основанием для создания модельной методики по установлению факта выполнения рукописи лицом в состоянии алкогольного опьянения.

Summary

Thus, scientifically-methodical materials are analysed in the article, character and limits of changes of signs of handwriting in a state of alcoholic intoxication is exposed. These signs can serve by basis for creation of model method on establishment of fact of implementation of manuscript by a person in a state of alcoholic intoxication for the increase of efficiency of decision of troubleshooting problems in judicial pocherkovedenyy.

**Т.В. Будко, доктор юрид. наук, професор,
учений секретар інституту**

*Український НДІ спеціальної техніки
та судових експертиз СБ України*

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ЕКСПЕРТНОЇ МЕТОДИКИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОЦІНКИ ІНФОРМАЦІЇ, ЯКА МІСТИТЬСЯ В ТЕКСТАХ МОВНИХ ПОВІДОМЛЕНЬ

У статті розглядаються проблемні питання участі експертів у галузі досліджень писемного та усного мовлення в кримінально-правовій оцінці інформації, яка міститься в текстах мовних повідомлень. В цьому ракурсі розкриваються теоретичні аспекти методики проведення судово-лінгвістичної експертизи та надаються пропозиції щодо перепідготовки та підвищення кваліфікації експертів.

Останні роки судові, правоохоронні та правозахисні органи все частіше звертаються до експертів-лінгвістів з проханням надати допомогу в кримінально-правовій оцінці інформації, яка міститься в тексті письмового чи усного мовного повідомлення. Зазвичай це стосується питань наявності/відсутності у тексті погроз вчинення певного злочину (вбивства, терористичного акту), закликів до повалення конституційного ладу, до захоплення державної влади, до вчинення умисних дій з метою зміни меж території або державного кордону України, висловів, націлених на розпалювання національної, расової чи релігійної ворожнечі та ненависті, висловів, які можна оцінити як пропаганду війни, фашизму тощо. Тільки за 2012–2013 роки автором цієї статті було проведено більше 20 експертних досліджень за вказаними питаннями. Є авторські теоретичні й методичні напрацювання, в тому числі опубліковані у різних виданнях України, але цілісної експертної методики ще не створено, хоча вона є вкрай актуальною в умовах розбудови демократичної правової держави.

Загальновідомо, що тексти письмових та усних мовних повідомлень можуть бути першоджерелами процесуальної доказової і оперативно-значущої інформації — також доказової та орієнтовної, допоміжної. Для того, щоб скористуватися мовним повідомленням як джерелом зазначеної інформації, необхідно оцінити інформацію, що міститься у тексті, за конкретними критеріями та визначити її місце в системі доказів (процесуальних чи оперативних). Оцінити інформацію — значить створити уявлення про неї, про її значення з позицій цілей, завдань того чи іншого виду діяльності.

Кримінально-правова оцінка передбачає віднесення фактичних даних, що повідомляються, до кримінальних правопорушень, які складають компетенцію певного правоохоронного органу, з відповідною їх кваліфікацією. Вказана оцінка може стати підставою для розпочатку кримінального провадження, розмежувати підслідність між правоохоронними органами за фактичними даними, що повідомляються у тексті, а також засвідчити відсутність складу злочину. У цілому кримінально-правову оцінку інформації надає слідчий суддя, слідчий, первинну оцінку правового характеру стосовно оперативної інформації здійснює оперативний співробітник, яку згодом може підтвердити чи спростувати слідчий.

Сутність кримінально-правової оцінки інформації може змінюватися з об'єктивних причин, наприклад, у зв'язку із змінами чинного законодавства, розвитком кримінально-правової науки; на рівні розгляду

окремої ситуації — зокрема, внаслідок нових обставин, що виникли, та ін. Кримінально-правова оцінка інформації може стати помилковою під впливом суб'єктивних факторів: внаслідок розпливчастості формулювання самої статті у Кримінальному кодексі; внаслідок нерозуміння суб'єктом оцінювання змісту кваліфікації або вільного, суб'єктивного тлумачення отриманої текстової інформації.

Раніше ми розглядали фактор смислової розпливчатості, неприпустимої емоційності щодо термінів, які використовуються у чинному Кримінальному кодексі України, приміром, “пропаганда війни” та “агітація” (ст. 436), “розпалювання національної, расової чи релігійної ворожнечі та ненависті”, “образу почуттів громадян” (ч. 2 ст. 110, ч. 1 ст. 161), “грубе порушення” (ст. 172) та інші [2]. Згадана розпливчастість, неоднозначність вживаних в КК України термінів стає причиною для такого ж неоднозначного, а іноді й емоційного тлумачення диспозицій статей в цілому. Останнє породжує суб'єктивну правову оцінку інформації, яка міститься в тексті повідомлення.

Так, нерідко критика, негативна характеристика, обурення конкретними діями, подіями, які адресуються представниками однієї національності представникам іншої, або науково-популярні, наукові, публіцистичні та інші матеріали, де описуються негативні сторони релігійних вчень, об'єктивно варварські традиції, звичаї якогось етносу тощо, — оперативними співробітниками, слідчими, суддями, адвокатами сприймаються як свідомі дії, націлені на розпалювання національної, расової чи релігійної ворожнечі та ненависті, на приниження національної честі й гідності або як образа почуттів громадян у зв'язку з їхніми релігійними переконаннями (ст. 161 КК України). Згадування про існування у минулому самостійних держав на теренах сучасної України, схвалення братських, дружніх стосунків з країнами-сусідами, висловлювання щодо необхідності поширення мов і культурної спадщини національних меншин оцінюються як заклики до сепаратизму, міркування щодо централізованого об'єднання розрізнених общин, які сповідують певне релігійне вчення, тлумачаться як заклики до повалення конституційного ладу тощо.

В умовах демократичного суспільства кожна людина має конституційне право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань, якщо це не образа, наклеп, розголошення інформації, одержаної конфіденційно, та ін., які караються Законом. При цьому розповсюдження істинних відомостей, які ганьблять іншу особу, складу злочину не містять [10, с. 136]. Якщо текст не містить образ, наклепниць-

ких вигадок чи інших завідомо неправдивих відомостей, але є негативно-критичним за своїм змістом, передає негативні емоції автора, то це ще не правопорушення. На наш погляд, щодо усних та писемних повідомлень, Законодавець пропустив важливу деталь, яка б чіткіше окреслила коло злочинів проти прав и свобод людини у релігійній, національній, расовій сферах: мова має йти, серед іншого, про *погрози* чи *публічні заклики* до вирішення спірних питань, проблем тощо, наприклад, насильницькими методами, хуліганськими діями, вандалізмом, шляхом зловживання посадовими повноваженнями, діями, які об'єктивно ображають, принижують честь і гідність людини, наносять моральну і матеріальну шкоду, загрожують життю, здоров'ю та ін. У такому ракурсі на сьогоднішній день розглядаються питання щодо сепаратизму, повалення конституційного ладу, скоєння терористичних чи диверсійних актів, вбивств тощо: текст мовного повідомлення має містити, відповідно, *публічні заклики* до вчинення певних дій або погрози скоєння злочину, а не міркування, побажання, мрії та таке інше з боку адресанта.

Правова оцінка текстової інформації повинна відштовхуватися від смислу похідних слів, відзначених у кваліфікаціях злочинів та кримінальних проступків, їх визначення в нормативно-правових актах і в тлумачних словниках. Так, перш за все, слід розуміти, що таке “публічний заклик”, “погроза”, “повалення конституційного ладу”, “посягання на територіальну цілісність” тощо. Наприклад, Великий тлумачний словник сучасної української мови надає таке тлумачення поняття “погроза”: “обіцянка заподіяти яке-небудь зло, неприємність; залякування” [4, с. 1005]. За Юридичним енциклопедичним словником погроза — це вираження усно, письмово, діями чи іншим способом наміру нанести фізичну, матеріальну чи іншу шкоду окремій особі або суспільним інтересам; один з видів психічного насильства над особистістю [10, с. 383]. Фізична розправа передбачає “фізичне покарання кого-небудь за що-небудь не за законом, а на свій розсуд” [4, с. 1258]. Таким чином, важко погодитися, наприклад, із кваліфікацією текстової інформації “погроза фізичною розправою на адресу державного діяча” за висловом “*І думаєш, тобі минеться? Не дістане тебе куля на полюванні, або Десниця Божа?! Ова!!! Дістане!!!... Начувайтесь!*”. Об'єктивно висловлене означає не погрозу, а побажання, своєрідну мрію автора, щоб наступила справедлива розплата. Намір та обіцянка передбачають наявність суб'єкта їх здійснення. У цьому вислові йдеться про віртуального суб'єкта — “Десницю Божу”, тобто долю тощо. Тут немає погрози фізичним покаранням на свій розсуд, йдеться про покарання кимось,

що є неоднозначним, розпливчастим за своїм змістом. В іншому випадку фрагмент записки: *“Іван помре!!! Аж хоче жити Най краще не приїздить!!!”* (ім'я змінене автором) об'єктивно або означає погрозу вбивством, або попередження про можливість скоєння вбивства, якою б не була при цьому істинна мотивація автора.

Згідно із Новим тлумачним словником української мови, “заклик” означає “звертання до певної групи людей, в якому в стислій формі висловлено провідну ідею часу, політичну вимогу, завдання” [8, с. 701]. У кримінальному судочинстві публічні заклики передбачають хоча б одне відкрите звернення до невизначеного, але значного кола осіб, в якому висловлюються ідеї, погляди чи вимоги, спрямовані на те, щоб шляхом поширення їх серед населення чи його окремих категорій (представників влади, військовослужбовців тощо) схилити певну кількість людей до певних дій [7, с. 225].

Розглянемо також терміни “умисний”, “навмисний”, що означають вчинений “з певним наміром, свідомо, спеціально” [9, с. 253]. У кримінальному судочинстві виокремлюють прямий умисел, що полягає в усвідомленні особою суспільно небезпечного характеру своїх дій та передбаченні можливості або неминучості їх суспільно небезпечних наслідків, і непрямий умисел, який відрізняється від прямого умислу усвідомленням тільки можливості небезпечних наслідків [7, с. 73].

Зазвичай, дія є вчинком, виявом активності особи, націленим на перетворення дійсності з певною метою, певним способом. Під дією у кримінальному судочинстві розуміється активна поведінка (вчинок) особи, в якій виражена зовні її воля і яка спрямована на спричинення певних негативних наслідків [7, с. 43]. Так, наприклад, *до вчинення умисних дій з метою зміни чи повалення конституційного ладу України або до захоплення державної влади* можна віднести створення з вказаною метою не передбачених законодавством воєнізованих або збройних формувань чи груп, захоплення й утримання будівель чи споруд, що забезпечують діяльність органів державної влади, організація масштабних масових заворушень, а так само фактичне створення незаконних вищих органів державної влади тощо [7, с. 224]. *До вчинення умисних дій з метою зміни меж території або державного кордону України на порушення порядку, встановленого Конституцією України*, можна віднести будь-які дії, спрямовані на передачу частини території України під юрисдикцію іншої держави або на зменшення території України шляхом утворення на її території іншої суверенної держави та спрямовані на зміну державного кордону, порядок чого взагалі не встановлений Конституцією України

[7, с. 227]. До вчинення умисних дій з метою порушення рівноправності громадян залежно від їх расової, національної належності або ставлення до релігії можна віднести будь-які дії, метою яких є значне посилення серед певних груп населення настроїв неприязні, почуття сильної ворожнечі та огиди до інших етнічних або расових груп чи конфесій, пониження позитивних якостей тієї чи іншої нації порівняно з іншими. Це можуть бути: публічні підбурювання до вигнання за межі України або переселення в інші її регіони представників відповідних етнічних чи расових груп, розповсюдження матеріалів із завідомо неправдивими вигадками щодо таких груп, пропаганда расової, національної, релігійної винятковості або нетерпимості, наруга над певними історичними та культурними реліквіями національних меншин або титульної нації, заборона відзначення національних свят чи відправлення релігійних культів, знищення або пошкодження пам'ятників чи споруд, які являють собою релігійну або культурну цінність якої-небудь групи населення, примушування до відмови від своєї національності тощо [7, с. 338].

Таким чином, у контексті кримінального судочинства заклик до вчинення умисних дій — це відкрите звернення до значного кола осіб, в якому висловлюються ідеї, погляди чи вимоги, свідомо націлені на те, щоб шляхом поширення їх серед населення чи його окремих категорій *схилити певну кількість людей до активної поведінки (вчинків), спрямованої на можливе або неминуче спричинення певних суспільно небезпечних наслідків*. Певні суспільно небезпечні наслідки у нашому разі означені вище, виходячи з коментарю до КК України.

Поняття “сепаратизм” пояснюється як “рух, спрямований на відокремлення від держави частини її території та населення” [11, с. 469]. Найчастіше сепаратизм ставить за кінцеву мету — створення незалежної держави на відокремленій території. Одним із різновидів сепаратизму є іредентизм — прагнення відокремитися від однієї держави та увійти у склад іншої. Сепаратизм може також ставити на меті не відділення від держави, а отримання в її межах статусу суб'єкту федерації, автономії [там же].

Але чи можна під цим кутом зору оцінювати як заклик до вчинення умисних дій з метою зміни чи повалення конституційного ладу України або захоплення державної влади такий текст: “*Мы празднуем 100-ю годовщину события очень важного для... наших территорий. Тогда сама организация снизу, более 2-х тысяч депутатов из разных земель... организовали нашу Р-скую республику... Р-ская республика даже на сегодняшний день легитимна: она не была розогнана, не была ликвидирована. Она была*

ликвидирована... коммунистами путем репрессий и расстрелом ее комиссаров... Раскол Украины есть, он никуда не делся. Он идет все дальше и дальше... мы надеемся, что в скором времени Радонежская республика станет отдельным суверенным государством..." (назви, дати змінено — Т.Б.)? Тут немає ані закликів взагалі, ані закликів до *активної поведінки* (вчинків) зокрема, тобто до дій взагалі. Також не йдеться про формування з вказаною метою будь-яких воєнізованих або збройних формувань чи груп, захоплення й утримання будівель чи споруд, що забезпечують діяльність органів державної влади, організацію масштабних масових заворушень, про передачу частини території України під юрисдикцію іншої держави, не пропонуються взагалі якісь засоби, сили, методи щодо створення "Радонежської республіки". Йдеться про історичну подію, про надії, припущення, бачення майбутнього у зв'язку із цією історичною подією та сучасними політичними реаліями в Україні.

Водночас створення або відновлення на теренах України окремої республіки теоретично передбачає зменшення території України шляхом утворення на ній іншої суверенної держави та зміну державного кордону України. Але для будь-якої держави світу за певних умов дійсно існує принципова можливість змінити свій кордон, конституційний лад, розділитися на декілька нових держав тощо. Висловлювання своїх думок, припущень, надій з цього приводу (у тому числі публічно), обговорення цієї теми не означає, що це неминуче заклик до вчинення умисних дій з метою реалізації зазначених думок, припущень, надій, сподівань тощо. Свобода слова, як невід'ємна складова демократії, передбачає вираження особистих поглядів і переконань в умовах відсутності соціального тиску, зовнішнього цілеполягання [1, с. 715]. Є певний історичний факт, є відношення до нього певної групи населення, воно висловлене публічно, але ніхто ні до чого не закликає. Чи є метою висловленого спонукання до вчинення умисних дій щодо зміни кордону України, чи це просто аналітичні викладки щодо закономірностей подальшого розвитку політичних подій в Україні? — текст не дає однозначної відповіді. Умисел ще потрібно доводити, але вже іншими засобами, а не аналізом наведеного тексту.

Під *розпалюванням національної ворожнечі* (згідно з різними тлумачними словниками української та російської мов) розуміється виклик нарощування, розгортання, посилення, розвитку відносин, дій між національностями, націями, просочених ненавистю недоброзичливістю. У практиці дослідження різного роду документів доводиться стикатися з доволі непростим питанням розмежування негативної критики на-

ціональних звичаїв, традицій, національних особливостей поведінки, негативної характеристики ролі тієї чи іншої нації, народності в історії тощо від безпосередньо розпалювання національної ворожнечі. Заперечувати наявність національної самобутності, національних відмінностей в культурі, менталітеті, заперечувати суб'єктивний чи історично усталений факт недоосмислення, неприйняття, відчуженого відношення представників різних національностей один до одного буде нечесно. Як не прагнули в СРСР створити єдину національну спільноту “радянський народ”, перебудова 1991 року показала, що на нинішньому етапі розвитку цивілізації — це утопія. Розпалюванню національної ворожнечі може сприяти будь-яке негативне висловлювання представника однієї національності на адресу іншої, де підкреслюється національний фактор. Тим не менш, воно *може спричинити розпалювання, а може і не спричинити*, це потрібно ще довести, але поза межами експертного аналізу тексту.

На сьогоднішній день однією із найпоширеніших науково-практичних тем, що розглядається фахівцями різних галузей, стало дослідження таких явищ, як психологічний вплив, інформаційно-психологічний вплив, інформаційні війни, маніпуляція масовою свідомістю тощо. Але якщо, наприклад, психологічні, філологічні, соціологічні науки дозволяють певну свободу у польоті наукової думки, то юридичні науки потребують вироблення чіткого, однозначного визначення понять, особливо в частині, де йдеться про кваліфікацію правопорушень. Це стосується безпосередньо й аналізу текстів з метою встановлення факту маніпуляції.

Маніпуляція, перш за все, категорія психологічна, але аналіз наукових праць з психології [3], свідчить, що у представників цієї галузі знань на сьогодні немає єдності у розумінні не тільки маніпуляції, але й базових для неї понять психологічного, інформаційно-психологічного впливу. На думку автора, найбільш наближеним до завдань юриспруденції є бачення маніпуляції як прихованого цілеспрямованого інформаційно-психологічного впливу на маси, який має деструктивний характер. Цілеспрямований вплив (російською — “воздействие”) обов'язково характеризується усвідомленням його суб'єктом впливу і цілеполяганням процесу. Прихованість впливу означає, що об'єкт впливу не усвідомлює мети впливу, засоби, які використовує суб'єкт, особливості процесу впливу. Також в психології термін “маніпуляція” традиційно вживається у значенні масової маніпуляції. Зрозуміло, що маніпуляція, як загроза національній безпеці, може мати лише

деструктивний характер, але на сьогодні ще не розроблено методики оцінки деструктивності масового впливу. Як, приміром, оцінити, що певна інформація призведе до розколу суспільства, спровокує сепаратистські настрої, міжнаціональну або міжетнічну ворожнечу, викличе економічну чи політичну кризу в країні?

У ст. 1 Закону України “Про основи національної безпеки України” [5] загрози національній безпеці визначаються як наявні та потенційно можливі явища і чинники, що створюють небезпеку життєво важливим національним інтересам України. У ст. 7 цього ж Закону у переліку основних реальних і потенційних загроз національній безпеці України, стабільності в суспільстві до загроз в інформаційній сфері, віднесене намагання маніпулювати суспільною свідомістю, зокрема, шляхом поширення недостовірної, неповної або упередженої інформації.

В той же час далі у ст. 8 в основних напрямках державної політики з питань національної безпеки України в інформаційній сфері не йдеться про боротьбу з намаганнями маніпулювати суспільною свідомістю. Натомість, наголошується про забезпечення неухильного дотримання конституційного права громадян на свободу слова, доступу до інформації, недопущення неправомірного втручання органів державної влади у діяльність засобів масової інформації, дискримінації в інформаційній сфері і переслідування журналістів за політичні позиції.

В Кримінальному кодексі України взагалі та в його особливій частині “Злочини проти основ національної безпеки України” (Розділ I), зокрема, немає жодної статті стосовно послідовного маніпулювання масовою свідомістю шляхом поширення недостовірної, неповної або упередженої інформації. Також ці дії не віднесені до будь-яких інших правопорушень.

Таким чином, загрози національній безпеці в інформаційній сфері у формі послідовного маніпулювання масовою свідомістю шляхом поширення недостовірної, неповної або упередженої інформації чинним законодавством не визначені як злочини або інші правопорушення, і стосовно осіб, що вчинили такі дії, не передбачено будь-якої відповідальності.

Якщо звернутися до первинного тлумачення базових одиниць, які характеризують поняття маніпуляції у законі, то маніпулювання в засобах масової інформації — активний вплив на свідомість несумлінним, нечесним способом для досягнення певної мети; недостовірні та упереджені інформації — неправдиві, неперевірені та необ’єктивні, така, що надається наперед, до ознайомлення з чимось.

Експертний аналіз змісту маніпулятивних матеріалів із ЗМІ, що неодноразово надавалися автору на дослідження, свідчив про їх односторонність (тобто про *неповноту* інформації), наявність узагальнюючих негативних характеристик із припущанням у викладі матеріалів логічних помилок поспішного узагальнення (тобто про *недостовірність* або *необ'єктивність* інформації), на фоні зазначеного — підпорядкованість викладення і підбору відомостей ustalеній меті або комплексу цілей, які відслідковувалися у всіх матеріалах або в окремих тематичних рубриках (про *упередженість* інформації), що у цілому доводило, по-перше, ідейну єдність матеріалів, тобто централізовану керуваність їх підбору, а, по-друге, про намагання вплинути на суспільну свідомість своєї аудиторії несумлінним, нечесним способом для досягнення певного результату. Однак, всі перелічені вище характеристики можуть пояснюватися не тільки свідомим маніпулюванням, націленим на підрив національної єдності, етнокультурної самоідентифікації читача, підбурюванням до політичної боротьби тощо, а й так званім “особистим баченням” журналістів, критичними поглядами, висловлюванням особистої думки, які мають певні вади в силу недостатньої поінформованості, особливостей стилю, розвитку інтелектуальних навичок та ін.

Факт маніпулювання, яке становить загрозу національній безпеці України, неможливо встановити без доведення факту навмисної кривди, свідомого транслявання неправдивих відомостей. Але, щоб довести це, потрібний кропіткий аналіз наведених історичних фактів, прочитованих висловлювань політичних та інших діячів, аналіз критики системи освіти тощо, що мають здійснювати фахівці у відповідних галузях. Останнє потребує значних організаційних зусиль з боку замовників дослідження та багато витрат часу з боку безпосередньо фахівців. До того ж аналіз матеріалів фахівцями може в результаті стати лише полем для полеміки, оцінюватися як чергова особиста думка науковця і так далі.

Підводячи підсумки, хотілося б вирішити питання: чи входить правова оцінка інформації, що міститься у тексті мовного повідомлення, до компетенції судово-авторознавчої або судово-лінгвістичної експертизи? Ні, це прерогатива суб'єкта кримінального провадження. Чи має право експерт писати висновок про те, що в тексті містяться, наприклад, заклики до повалення конституційного ладу, дублюючи тим самим диспозицію статті Кримінального кодексу? Може і зобов'язаний, тому що до нього звернулися за допомогою про встановлення цього факту, не маючи відповідних спеціальних знань в семантичному ана-

лізі *текстової* інформації. Оперування юридичною термінологією ще не означає остаточну юридичну оцінку. Юридична лексика — така ж частина мови, як і побутова, публіцистична тощо. Будучи складовою наукової лексики, юридичні терміни тлумачаться в спеціальних словниках. Задача експерта — знайти роз'яснення термінів, що вживаються у питаннях-завданнях слідчого або судді, та в їх контексті надати аналіз інформації, яка міститься в тексті мовного повідомлення, теж використовуючи, де треба, тлумачні словники. При цьому у висновках, на мій погляд, поряд із безпосередньою відповіддю на питання замовника, слід надавати коментар-уточнення, наприклад, в чому саме полягає заклик, погроза, розпалювання ворожнечі.

На перший погляд, схема дуже проста, але підводний камінь криється в оцінці досліджуваних експертом висловлювань у контексті значень юридичних термінів. Для адекватної оцінки в експерта-лінгвіста повинні бути системні юридичні знання за профілем. На жаль, сьогодняшня підготовка експертів, яка базується переважно на вивченні криміналістики з усього циклу юридичних дисциплін, не сприяє взаєморозумінню між слідчими, суддями, тобто замовниками досліджень, і експертами. Нерідко висновки експертів настільки віддалені від завдань кримінального провадження, що самі потребують роз'яснення. Експерт повинен бути незалежною фігурою, але не відокремленою від правоохоронної, правозахисної та судової діяльності. Він має бути обізнаним в тому, як саме і для чого використовуються його знання. У нашому випадку, повноцінним буде висновок, якщо експерт проведе комплексне лінгвістичне і правове дослідження, що потребує спеціальної юридичної підготовки. Сьогодні формально вказане комплексне експертне дослідження мають право проводити всі, хто отримав кваліфікацію судового експерта за відповідною спеціальністю, тому що пройшли спеціальну перепідготовку з елементами юридичних знань, а фактично — лише особи з двома освітами (філологічною та юридичною) або ті, хто, окрім філологічної освіти, мають вчений ступень кандидата або доктора юридичних наук.

З огляду на сказане, у цілому, кримінально-правова (правова) оцінка інформації, яка міститься у тексті, передбачає: 1) чітке знання і *розуміння* змісту питань, поставлених перед експертом; 2) чітке розуміння змісту текстової інформації із врахуванням спектру всіх *об'єктивних* значень тих сегментів, за якими встановлюється кваліфікація отриманої інформації; 3) бачення реальної перспективи справи, виходячи з інформації, що міститься у тексті (в тому числі, можлива кваліфікація

відомостей за іншими правопорушеннями, наприклад, підчас вирішення питання про наявність маніпуляції).

Технологічно таке експертне досліджування має базуватися на використанні коментарів до Кримінального кодексу, юридичних словників, тлумачних словників та на положеннях формальної логіки.

Оперативний співробітник, слідчий, суддя, адвокат звісно можуть самостійно оцінити текстову інформацію, використовуючи загальні методи семантичного аналізу, а також шляхом звернення до довідкової літератури та зіставлення отриманих відомостей. У деяких ситуаціях, особливо, коли інформація, яка міститься у тексті, може стати доказом у кримінальній справі і розглядатися у суді, необхідний більш поглиблений аналіз як форми, так і змісту спірних фрагментів тексту, із урахуванням вербального контексту, тобто виникає необхідність застосування спеціальних знань і, відповідно, — звернення до спеціаліста. В принципі спеціальні знання — це наукові, технічні та практичні знання, які не є загально відомими, отримані особою у результаті професійного навчання або роботи за певною спеціальністю, які застосовуються спеціалістом чи експертом. Що нам зважає дещо розширити свої спеціальні знання, якщо того вимагає практика, та ввести у цикл перепідготовки та підвищення кваліфікації експертів в галузі дослідження писемного чи усного мовлення ази теорії держави і права, кримінального права тощо? Зазначене сприятиме підвищенню ефективності експертної діяльності, а разом із тим посилить арсенал засобів правоохоронних та судових органів у протидії злочинності.

Список використаної літератури

1. Большой энциклопедический словарь: философия, социология, религия, эзотеризм, политэкономия / Гл. науч. ред. и сост. С. Ю. Солодовников. — Мн.: МФЦП, 2002. — 1008 с.
2. Будко Т.В. Науковедческий анализ понятий “юридическая лингвистика”, “экспертная лингвистика”, “оперативный анализ текстов” / Т.В. Будко // Криминалистика и судебная экспертиза: междувед. науч.-метод. сб. / Мин-во юстиции Украины; [редкол. И.И. Емельянова (отв. ред.) и др.] — К., 2011. — Вып. 56. — 200 с. — С. 37–45.
3. Будко Т.В. Щодо розробки методик встановлення факту деструктивної маніпуляції за текстами засобів масової інформації / Т.В. Будко // Проблеми та пріоритети розвитку правової науки в інформаційній сфері: матеріали круглого столу (11 лист. 2010 р., Київ) / АПрН. — К., 2010. — С. 32–34.
4. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод., допов. та CD) / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. — К.; Ірпінь: ВТФ “Перун”, 2007. — 1736 с.
5. Закон України “Про основи національної безпеки України” // Судові та правоохоронні органи України: зб. законодавчих і нормативних актів / [упоряд. А.В. Паливода]. — К.: Вид.ПАЛИВОДА А.В., 2008. — Т. 2. — С. 300–312.
6. Кримінальний кодекс України // Бюлетень Законодавства і юридичної практики України. — К.: Юрінком Інтер, 2005. — № 2. — С. 1–198.

7. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 3-тє вид., переробл. та доповн. / за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. — К.: Атака, 2005. — 1064 с.
8. Новий тлумачний словник української мови: у 3 т. Вид. друге, виправлене / Укладачі: В.В. Яременко, О.М. Сліпушко. — К.: Вид-во “АКРНІТ”, 2004. — Т. 1. — 926 с.
9. Новий тлумачний словник української мови: у 3-х т. Вид. друге, виправлене / Укладачі: В.В. Яременко, О.М. Сліпушко. — К.: Вид-во “АКРНІТ”, 2004. — Т. 2. — 926 с.
10. Юридический энциклопедический словарь / Гл. ред. А.Я. Сухарев. — М.: Сов. энциклопедия, 1984. — 415 с.
11. Юридична енциклопедія: в 6 т. / [редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін.]. — Т. 5: П-С. — К.: Українська енциклопедія, 2003. — 736 с.

Резюме

В статье рассматриваются проблемные вопросы участия экспертов в области исследования письменной и устной речи в уголовно-правовой оценке информации содержащейся в текстах речевых сообщений. В этом ракурсе раскрываются теоретические аспекты методики проведения судебно-лингвистической экспертизы, а также вносятся предложения по переподготовке и повышению квалификации экспертов.

Summary

The article deals with the problems of participation of experts in the study of written and spoken language in the criminal law assessment of the information provided in the texts. In this perspective reveals the theoretical aspects of the forensic techniques of linguistic expertise and makes suggestions for retraining and advanced training of experts.

О.С. Бочарова, канд. юрид. наук, зам. начальника управления

*ГУ “Центр судебных экспертиз и криминалистики
Министерства юстиции Республики Беларусь”*

КРИМИНАЛИСТИЧЕСКИЕ ТРЕБОВАНИЯ К ЭЛЕМЕНТАМ И СРЕДСТВАМ ЗАЩИТЫ ОТ ПОДДЕЛКИ ЦЕННЫХ БУМАГ, ДОКУМЕНТОВ С ОПРЕДЕЛЕННОЙ СТЕПЕНЬЮ ЗАЩИТЫ И ИХ БЛАНКОВ

В статье представлена история развития и становления значимой отрасли народного хозяйства Республики Беларусь — разработки и производства ценных бумаг и документов со специальной защитой от подделки, а также средств защиты их от подделки. Раскрыто современное состояние нормативно-правовой базы Республики Беларусь в области защиты от подделки документов с определенной степенью защиты в части разработки государственных стандартов. Изложены принципы и требования к элементам и средствам защиты документов с точки зрения современного состояния отрасли.

Появление любого нового вида документа, отражающего потребность в фиксации отношений в обществе, притягивает внимание криминальных структур. Его подделка или имитация в последующем может